

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ

Каріна Бортун

DOI 10.31558/1815-3070.2019.38.4

УДК 81'276.6

КАТЕГОРІЯ ІМПЕРАТИВНОСТІ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ: СТАТУС, ФУНКЦІЇ

У статті розглянуто функційно-стильові риси імператива, охарактеризовано особливості структури висловлення в офіційно-діловому дискурсі з погляду реалізації граматичних засобів вираження категорії імператива, схарактеризовано чинники, що впливають на семантичне варіювання спонування в офіційно-діловому стилі.

Ключові слова: імператив, категорія спонування, імперативна ситуація, каузація, стиль, стилістика.

У лінгвістичних працях останніх років спостерігаємо активізацію досліджень імперативності в різних стилях мови (О. Даскалюк (О. Daskaliuk), О. Мацько (О. Matsko), О. Нарушевич-Васильєва (О. Narushevych-Vasylijeva), О. Шатілова (О. Shatilova) та ін.). Це зумовлено актуальністю вивчення спонукальних форм і значень у різних аспектах: структурно-семантичному, функційному, прагматичному, комунікативному. На сучасному етапі потребують детального дослідження засоби вираження категорії імперативності в офіційно-діловому стилі, чим і зумовлена актуальність цієї роботи.

Мета роботи – розкрити засоби вираження категорії імперативності в офіційно-діловому стилі, охарактеризувати чинники, що впливають на семантичне варіювання спонування в офіційно-діловому стилі.

Кожному функційному стилю притаманна певна провідна комунікативна настанова. О. Мацько зазначає, що для офіційно-ділового стилю це – «визначити умови для нормальної співпраці сторін, домовитися між двома й більше зацікавленими особами або організаціями» [Mats'ko L., Sydorenko O., Mats'ko O. 37]. З цільової настанови комунікації випливають якісні характеристики, певні властивості мовної підсистеми (стилю), які називають стильовими ознаками [Mats'ko L., Sydorenko O., Mats'ko O. 33].

Основними рисами офіційно-ділового стилю вважають ясність (відсутність можливості іншого тлумачення), стислість (компактність викладу), однозначність, точність, конкретність (ці три поняття мають на увазі недвозначність наповнення формули «ситуація – шляхи виходу з неї» конкретним змістом, регламентацією поведінки сторін, чим пояснювана громіздкість деяких конструкцій і їх складність для сприйняття), і, водночас, на думку К. Долініна, лаконічність (прагнення до економії мовних засобів), офіційність, неупередженість (відсутність емоційно-експресивних засобів), безособовість (абстрактність, невиразність особи адресата й адресанта), стереотипність (стандартне розташування матеріалу, обов'язковість форми) [Dolynun 54].

Представлені в офіційно-діловому стилі мовні тексти можуть бути згруповані в дрібніші підсистеми. Л. Єрмолаєва зазначає, що на основі предметно-змістових характеристик в офіційно-діловому стилі виділяють такі окремі його підсистеми, як підстиль або жанр дипломатичних, юридичних, комерційних, військових, адміністративних документів, кожному з яких властива своя підмова [Ermoлаeva 38]. З. Кун'ч зауважує, що тексти офіційно-ділового стилю варіюють і залежно від їхніх структурно-композиційних особливостей і функційного призначення: інформативні (меморандум, повідомлення, доповідь), законодавчо-регламентувальні (статут, конституція, договір, кодекс, контракт), підсумкові (резольюція), резюмувальні (протокол засідання) документи [Kun'ch]. Отже, спонування в офіційно-діловому стилі пов'язане також зі змістовим аспектом. Семантичне варіювання потрактуємо як наявність низки елементів, що різняться семантично й прагматично і визначувані сферою спілкування (припис, заборона, дозвіл тощо та їхні модифікації), регулярним інваріантним значенням (мовець, впливаючи на адресата, каузує дію або стан).

Імперативними вважатимемо висловлення, у яких мовець самим фактом свого існування намагається каузувати виконання експліцитно вказаної в цьому висловленні дії, у синтаксичній структурі яких присудок виражений спеціалізованими синтетичними чи аналітичними (із запереченням або без заперечення) формами імперативної одиниці. Ця дефініція імперативних висловлень допоможе нам проаналізувати структуру, різновиди та специфіку імперативних висловлень в офіційно-діловому стилі. Тобто імператив розглядаємо як мовну категорію, що поєднує риси абстрактності й конкретності, форми і змісту, відтворюваності та індивідуальності, являючи собою складну сукупність аспектів мови і мовлення.

Варто зазначити, що на відміну від інших спонукальних висловлень, максимально прив'язаних до конкретної ситуації спілкування, спонування в офіційно-діловому стилі часто має гіпотетичний характер, хоч автор і намагається передбачити реальну ситуацію, що відповідає закону, конвенції, статті контракту. Ці особливості зумовлюють необхідність докладного опису кожної гіпотетичної ситуації. На відміну від інших спонукальних висловлень, де найчастіше не удокладнено інформацію, відому учасникам акту комунікації, регулятивним текстам притаманна громіздкість, зумовлена необхідністю врахувати всі можливі для цього акту нюанси. Оформлення спонувань пов'язане з такими чинниками, як часова і просторова віддаленість адресата від моменту мовлення, односторонній зв'язок «мовець–реципієнт», просторова й часова роз'єднаність, відсутність безпосереднього контакту між адресантом і його адресатом.

На характер семантичного варіювання мотивів в офіційно-діловому стилі впливає статус мовця і адресата. Першому властиві повноваження, що йому дають змогу регламентувати дії інших за допомогою приписів, розпоряджень та вказівок на підставі авторитетності в галузі права. Це може бути конкретна особа, що обіймає високу

посаду, держава або соціальний інститут в особі керівного органу. Так, закон адресований, по-перше, особам або категоріям осіб, на які він поширений (потенційним учасникам гіпотетичної ситуації); по-друге, органам, на які покладено контроль за його виконання, по-третє, – будь-якому громадянину держави, якому повідомлено про введення в дію цього закону, положення резолюцій міжнародних конференцій також можуть бути адресовані конкретній людині (напр., Генеральному Секретареві ООН, Верховному комісару з прав людини, Верховному комісару у справах біженців тощо), соціально обмеженій групі осіб (урядам держав, громадським організаціям, фінансовим установам) або людству загалом. Крім того, одна й та ж структура може бути сприйнята різними категоріями адресата по-різному.

Тому спонукання в офіційно-діловому стилі часто поєднує в собі риси імператива й розповідного висловлення, з одного боку, і різних підтипів спонукання – з іншого. Оскільки аудиторія, якій адресовані документи офіційно-ділового стилю, неоднорідна, то у сприйнятті одного і того ж висловлення для різних адресатів може бути актуалізоване різне значення – буквальне або непряме, інформативне або спонукальне.

Адресат спонукання в офіційно-діловому стилі може мати абстрактний, конкретизований, конкретний і комплексний характер. Крім адресата, на семантичне варіювання спонукання в офіційно-діловому стилі впливають такі чинники, як канал інформації (переважно письмовий), відсутність безпосереднього зв'язку між прескриптором і адресатом, віддeterminування виконання, інституціалізованість (наявність соціальних чинників). Аналіз мовного матеріалу засвідчує, що в офіційно-діловому стилі функціують такі семантико-прагматичні різновиди спонукань: наказ, розпорядження, вимога, заборона, інструкція, рекомендація, заклик, пропозиція, прохання тощо.

У текстах офіційно-ділового стилю немає можливості застосовувати такі додаткові засоби вираження імперативності, як міміка, жести й особливо інтонація. Цим пояснюємо тенденцію письмової мови до синтаксично повних структур, завершеності граматичних конструкцій. З-поміж документів офіційно-ділового стилю, у яких найуживаніші засоби письмового впливу на адресата, виокремлюють наказ, заклик, постанову, інструкцію, оголошення тощо. Структурно-граматичні особливості розраховані на передачу спонукання в умовах роз'єднання суб'єкта й об'єкта мови.

В офіційно-діловому стилі форми імператива маловживані, оскільки мова документів має загалом розповідний, констатувальний, нейтральний характер. Так, прохання оформлюють не наказовими формами, а шаблонами з перформативними дієсловами, напр.: не *«надайте мені відпустку»*, а *«прошу надати мені відпустку»*; не *«надішліть нам»*, а *«просимо надіслати нам»*. Ділова сфера не передбачає експресії й емоцій, властивих імперативним висловленням. Проте в усному мовленні діловоди використовують імператив із певною стилістичною метою: гранична емоційна стриманість, звернення до групи осіб (адресат множини), обмежений вибір нейтральних етикетних форм, уживання мовних кліше, елементів канцелярської лексики, напр.: *Складіть план заходів на наступний рік* (із розпорядження декана факультету); *Будь ласка, запросіть свідків* (із наказу судді); *Поставте свій підпис в Трудовому договорі* (зі звернення начальника відділу кадрів).

Отже, специфіка імператива в офіційно-діловому мовленні – це лише периферійні його вияви, тобто волевиявлення без наказової форми, із використанням перформативних слів або модальних елементів зі значенням необхідності, доцільності, напр.: *При собі необхідно мати паспорт* (замість *Обов'язково візьміть із собою паспорт*); *Просимо поінформувати про результати*; (замість *Поінформуйте про результати*); *Прошу відправити матеріали* (замість *Відправте матеріали*); *Необхідно звернути увагу* (замість *Зверніть увагу*); *Запрошуємо взяти участь* (замість *Візьміть участь*). Конотація таких прохань, запрошень, заяв полягає в пом'якшенні, відсутності прямотинності, у констатації змісту, у семантичній місткості (*спонукання + акцент на «індикаторі» ступеня категоричності*) – це етичний імператив.

Функціонування імператива в офіційно-діловому стилі підпорядковане усталеному етикетному обмеженню. Зокрема, уникнення слів-жаргонізмів, діалектизмів, просторічної лексики тощо, консервативність синтаксичної структури висловлення (прямий порядок слів, логічне підпорядкування компонентів речення, наявність стійких сполук для зв'язку складного речення).

Аналіз мови офіційно-ділового стилю дає змогу констатувати, що дієсловам, використовуваним у цьому стилі, притаманна низка специфічних ознак, зокрема вживання інфінітива у значенні імператива, напр.: *призначити, рекомендувати, дозволити, зобов'язати*. Такі дієслова кваліфікують ступінь категоричності й різновид спонукання.

Іntenцією мовця є прагнення впливати на громадську думку, настрої колективу, на зміну політичної карти світу аж до примусу адресата діяти всупереч власним інтересам і бажанням. Одним із основних мовних механізмів цілеспрямованого впливу на адресата ділового документа слугує імператив в опосередкованій формі та його відповідні конотації, напр.: *Відповідальність за заходи покласти на директорів інститутів та деканів факультетів* (з ухвали Вченої ради університету) – конотація повинності. *Забороняється палити на території університету* (з наказу ректора університету) – конотація необхідності заборони. *Прошу перенести лекцію на вівторок* (із заяви викладача) – конотація доцільності прохання.

Спрямованість висловлення адресата в жанрах офіційно-ділового стилю (закон, наказ, договір) тощо реалізовано зокрема й на рівні синтаксису, натомість без участі формальних показників значення 2-ої ос. Ідея вимоги, вказівки, рекомендації, а значить – відповідні конотації «псевдоспонукання» можуть бути виражені такими граматичними конструкціями: *«слово з модальним значенням + інфінітив»* (*можуть створювати, має право визначити, повинні враховувати*), *«перформатив + інфінітив»* (*наказую створити*) тощо.

Одним із жанрів ділового спілкування є кореспонденція (офіційно-ділове листування). Це своєрідна модель письмового діалогу, розтягнутого в часі. Тут зазвичай уживане перформативне дієслово «*прошу (просимо)*»: *Прошу надіслати представника для участі в нараді* – конотація непрямого запрошення. Проте фіксуємо й наказові форми: *Прийміть мої вітання; Зверніть увагу на обставини; Пришліть мені, будь ласка, один екземпляр збірника* (із листування викладачів) – конотація ввічливого прохання.

Зауважимо, що одні різновиди документів передбачають наявність імператива, а інші – ні (і навіть унеможливають). Наприклад, постанови, накази, розпорядження, заяви, інструкції, заборона, вимога сприяють вираженню відповідних конотацій імператива, а закони, статuti, постанови, розписки, пояснювальні записки не потребують спонукальних висловлень: їхня цільова настанова перешкоджає вживанню імперативних форм.

Наприклад, *наказ* суду має неостаточну силу або вступає в дію з певного терміну (*наказ про вихід в море, ордер на арешт, наказ (ордер) на накладення заборони на майно, ордер на арешт злочинця, ордер на затримання, наказ про приведення у виконання вироку про смертну кару, повістка в суд, наказ про перевірку вироку суду нижчої інстанції внаслідок допущеної судової помилки, наказ судді про скликання журі, наказ суду про введення у володіння, військовий наказ-інструкція*). Такі тексти оформляють спеціальним документом, і спонукування-наказу у подібних випадках реалізується на рівні тексту. Особливим різновидом офіційно-ділового стилю є бойові накази.

Основним засобом вираження наказу є перформативні висловлення, напр.: *З початком вогневої підготовки противника особовий склад ховається в перекритих щілинах і в бліндажах, спостерігачі ведуть спостереження за противником з метою своєчасного виявлення переходу його в атаку* (Ukrinform. – 10.02.2015).

Порівняймо реалізацію імперативного значення у *постанові (припис-постанові)*. Постанова – це колективне рішення, офіційне розпорядження. Припис-постанова – це спонукування, якому передувало попереднє обговорення членів будь-якого колегіального органу, наділеного владними повноваженнями. Приписи-постанови фіксуємо в тексті програми співробітництва між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності на 2018–2019: *Сторони реалізують спільні заходи для досягнення мети Програми. Будь-який специфічний формат співробітництва реалізується за спільної згоди Сторін та враховуючи фінансові та кадрові можливості Сторін*.

Сторони будуть:

- **Сприяти** подальшій розробці *Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України;*
- **Сприяти** виконанню міжнародних договорів, адміністративні функції яких виконує ВОІВ, та *опрацьовувати можливість приєднання України до Пекінського договору про аудіовізуальні виконання та Марракеського договору про полегшення доступу до опублікованих творів сліпих та осіб із вадами зору або іншими обмеженими можливостями сприймати друковану інформацію;*

- **Залучати**, *за доцільності, інструменти технічної допомоги з метою розвитку національного законодавства у сфері ІВ, особливо що стосується сфери авторського права та колективного управління (Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy. – 03 May 2018).*

Це припис від колективного органу (Всесвітньої організації інтелектуальної власності), адресований Міністерству економічного розвитку і торгівлі України створити Національну стратегію розвитку сфери інтелектуальної власності України. Про те, що це розпорядження реалізоване як припис-постанова, засвідчує наявність лексем *залучати, сприяти*.

Варто наголосити, що значенням припису-постанови в цьому висловленні ієрархічно підпорядковане змісту припису-покладання обов'язків, адресованих уже не абстрактним інстанціям, а людині, яка обіймає посаду міністра економічного розвитку і торгівлі. Зміст цього спонукування – контролювати розробку Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України, сприяти виконанню міжнародних договорів про полегшення доступу до опублікованих творів сліпих та осіб з вадами зору або іншими обмеженими можливостями сприймати друковану інформацію, розробити законодавчі акти у сфері інтелектуальної власності. Таким чином, припис-постанова – це складний варіант спонукування, у межах якого кілька семантико-прагматичних варіантів спонукування.

Особливості вжитку імператива в діловому дискурсі визначаються логіко-комунікативними, світоглядно-етичними, соціальними, психологічними нормами й законами, які, своєю чергою, підпорядковані правилам успішної комунікації. Важливу роль для реалізації спонукування в тексті ділового документа відіграє перформативна парадигма, наявність одного з варіантів якої визначає прагматичну спрямованість тексту ділового документа.

Розповідні речення, у яких міститься приховане спонукування, оскільки вони виконують поряд із повідомленням, додаткову функцію прохання або пропозиції, відбивають внутрішні і зовнішні умови здійснення цього прохання через відповідні показники контексту. Модальні дієслова й конструкції, вживані в текстах ділових документів, реалізують різні типи волевиявлень, орієнтовані на зміну екстралінгвальної реальності, що відбудеться за умови вчинення адресатом певних дій.

Отже, використання в офіційно-діловому стилі імператива є відображенням національно-культурних особливостей носіїв мови. Важливу роль в утворенні конотативних значень відіграють показники комунікативної ситуації, у якій відбувається ділове спілкування. Специфіка конотацій офіційного імператива полягає в активному вжитку периферійних засобів непрямого спонукування: перформативні дієслова + модальні компоненти; передача модальних відтінків повинності, необхідності, доцільності; наявність спонукальних кліше; використання інфінітивних конструкцій для категоричних наказів; прямий порядок слів, що забезпечує точність і логічність спонування; залежність вибору спонукальних засобів від виду і призначення документа.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в типологізації засобів вираження імперативності в текстах різних типів і жанрів, вивчення імперативних висловлень різносистемних мов у зіставному аспекті.

References

- Berezhn Larysa. *Katehoriia sponukalnosti v suchasni ukrainskii movi (Category of motivation in modern Ukrainian)*. Diss. Chernivtsi National U im. Ju. Fed'kovycha. 1996. Abstract. Print.
- Daskaliuk Oksana. *Semantyko-hramatychna kharakterystyka imperatyva suchasnoi ukrainskoi movy (Semantics grammatical characteristic of an imperative of modern Ukrainian)*. Diss. Chernivtsi National U im. Ju. Fed'kovycha. 2005. Abstract. Print.
- Dolynyn Kostiantyn. *Stylystyka frantsuzskoho yazyka (French stylistics)*. Moskva: Prosveshchenye, 1987. 303. Print.
- Drinko Hanna. *Sponukalni konstruksii v anhliiskii ta ukrainskii movakh (Incentive designs in the English and Ukrainian languages)*. Diss. Donetsk National U, 2005. Abstract. Print.
- Ermolaeva Larysa. *Typolohyia systemy naklonenyi v sovremennykh hermanskykh yazykakh. Voprosy yazykoznavnyia*. Moskva, (4) 1977: 96–106.
- Kun'ch Zoriana, Kunch Mariana. *Osoblyvosti dyplomatychnoho movlennia yak riznovyd ofitsiino-dilovoho styliu/ Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku (Ukrainian national idea: realities and prospects of development)*. Web. 11. Feb. 2014.
- Mats'ko Lyubov, Sydorenko Olesya, and Mats'ko Oksana. *Stylystyka ukrainskoi movy (Stylistics of Ukrainian Language)*. Kyiv, 2003. Print.
- Narushevych-Vasyliieva Oksana. *Katehoriia sponukalnosti u prahmastylistychnomu aspekti (Incentive category in the pragmastylistic aspect)*. Diss. Odessa National U. of I. I. Mechnikov. Odessa, 2002. Abstract. Print.
- Shabat-Savka Svitlana. *Zhanrovi vyjavy intentsii rehlementuvannia v ofitsiino-dilovomu dyskursi. Lihvostylistychni studii (Linguostylistic studios)*. (2) 2015: 221-229.
- Shatilova Olena. *Dynamika struktury ta semantyky sponukalnykh konstruksii v ukrainskykh publitsystychnykh tekstakh pochatku XXI stolittia (Dynamics of Structure and Semantics of Incentive Structures in Ukrainian Publicistic Texts of the Beginning of the 21st Century)*. Diss. Donetsk National U, 2013. Abstract. Print.

List of Sources

- Ukrinform (Ukrinform), 2015, Web. 25 Feb. 2015.
- Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy (Official Internet representation of the President of Ukraine). 2018. 03 May 2018.

Надійшла до редакції 16 жовтня 2019 року.

IMPERATIVE CATEGORY IN OFFICIAL BUSINESS STYLE: STATUS, FUNCTIONS

Karina Bortun

Department of Ukrainian Language, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Background: In the linguistic writings of recent years, we see the intensification of studies of imperativity in different styles of language O. Daskaliuk, O. Matsko, O. Narushevych-Vasyliieva, O. Shatilova and others. This is due to the relevance of the study of the stimulating forms and meanings in various aspects: structural-semantic, functional, pragmatic, communicative. At the present stage, a detailed study of the means of expressing the category of imperative in the official business style is required, which determines the relevance of this work.

Purpose: The purpose of the article is to reveal the means of expressing the category of imperative in the official business style.

Results: An important role for the implementation of the motive in the text of the business document is played by a performative paradigm, the presence of one of the options which determines the pragmatic orientation of the text of the business document. The official business style prompting is often hypothetical. Official business motivation often combines the features of imperative and narrative on the one hand, and different sub-types of motivation on the other. The character of the semantic variation of motifs in a formal business style is influenced by the status of the speaker and the addressee.

In the official business style are underused the imperative forms so the requests are made not with prescriptive forms, but with templates with performative verbs. However in oral language, clerks use the imperative to refer to a group of persons (the addressee of the plural) using neutral label forms linguistic clichés and elements of clerical vocabulary.

Discussion: In the official business style imperative is use a reflection of the national and cultural features of native speakers. Important role in the formation of connotative values is played by indicators of the communicative situation in which business communication takes place. The specificity of the connotations of the official imperative lies in the active use of peripheral means of indirect motivation: performative verbs + modal components; transfer of modal shades of duty, necessity, expediency; presence of incentive clichés; use of infinitive constructs for categorical orders; direct word order that ensures the accuracy and logic of the promptings; the dependence of the choice of incentives on the type and purpose of the document. The prospects for further research are seen in typologized the means of expressing imperativeness in texts of different types and genres, exploring the imperative expressions of different system languages in a comparative aspect.

Keywords: imperative, incentive category, imperative situation, causation, style, stylistics.

Vitae

Karina Bortun is candidate of philological sciences senior lecturer of Department of Ukrainian Language at Vasyl' Stus Donetsk National University. Her areas of research interests include topical issues of grammar.

Correspondence: k.bortun@donnu.edu.ua

Олена Козаченко

DOI 10.31558/1815-3070.2019.38.5

УДК 81-116.3

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ АТРИБУТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

Розглянуто особливості складнопідрядних речень з підрядними атрибутивною семантикою, з'ясовано специфіку їх функціонування, схарактеризовано основні аспекти вивчення складнопідрядних речень, проаналізовано їхній вияв у зазначених структурах порівняно з реченнями інших типів.

Ключові слова: складнопідрядні речення, атрибутивна семантика, означальні речення.

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою проаналізувати специфіку функціонування складнопідрядного речення з підрядними атрибутивною семантикою. Необхідно відзначити основні ознаки складнопідрядних речень на рівні синтаксичних зв'язків, семантико-синтаксичних відношень, елементарності / неелементарності.

Огляд літератури. Речення як основна синтаксична одиниця вищого рангу має зумовлену мовною системою синтаксичну форму, яка реалізує особливу категорійну семантику та здійснює передачу інформативного змісту. Кваліфікація речення як багатоаспектної одиниці передбачає виокремлення в ньому трьох рівнів – формально-граматичного, семантико-синтаксичного й комунікативного (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, М. В. Мірченко та ін.).

Проблему визначення складнопідрядних речень з підрядними атрибутивною семантикою розглядали такі вчені: І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, М. В. Мірченко, Н. Г. Фарина, Р. О. Христіанінова та інші.

Мета дослідження – розглянути функційні особливості складнопідрядних речень з підрядними атрибутивною семантикою в сучасній українській мові.

Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких **завдань**:

- охарактеризувати основні аспекти вивчення складнопідрядних речень
- розглянути структурні, семантичні та комунікативні особливості складнопідрядних речень з підрядними атрибутивною семантикою;
- визначити специфіку функціонування підрядними атрибутивною семантикою у складі складнопідрядних речень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складнопідрядне як один із типів складного речення виокремлюється на основі підрядного зв'язку між його структурними компонентами, а отже, його формально-граматичну структуру створюють підрядні синтаксичні зв'язки і виділені на їх основі головна й підрядні частини. Підрядний зв'язок, здебільшого, оформлено за допомогою підрядних сполучників або сполучних слів, які репрезентують його найяскравіше.

Складнопідрядним реченням називається складне речення, частини якого з'єднуються сполучниками підрядності або сполучними словами. У ролі сполучників вживаються найчастіше такі: що, як, коли, якщо, так що, тому що, щоб, якби, поки що, мов (немов), хоч, для того щоб, незважаючи на те що тощо: *Там, де зорі й тихі красотали, заспівайте у світання час не для того, щоб пошанували, а для того, щоб згадали нас* (А. Малишко) (Zahnitko 354).

Вчений М. І. Греч першим у русистичі зробив розгорнуту класифікацію складнопідрядних речень у двох аспектах – логічному й граматичному. З граматичного боку, підрядні речення замінювали або іменники, або прикметники, тому вони поділяються на підрядні іменникові, підрядні прикметникові, підрядні обставинні (Gretsch 231).

Основоположні принципи логіко-граматичної класифікації в україністиці заклали Я. Головацький, Й. Лозинський, М. Лучкай, І. Нечуй-Левицький, М. Осадца, С. Смаль-Стоцький та інші. Подібну класифікацію розвивав і поглиблював Є. К. Тимченко, розмежовуючи з-поміж “побічних” речень речівникові, прикметникові, прислівникові (Tymchenko 70).

П. Перевлеский диференціював підрядні речення на:

- 1) підрядні іменникові;
- 2) підрядні прикметникові;
- 3) підрядні обставинні (Perevlesskyi).

Власне-граматичний підхід до аналізу складнопідрядних речень був запропонований П. П. Фортунатовим, що розмежував складнопідрядні речення із сполучними словами і складнопідрядні речення із сполучниками (Fortunatov 188–189).

Формально елементарними є складнопідрядні речення, які структуруються лише двома предикативними частинами, одна з яких є головною, друга – підрядною. Підрядна частина містить у собі засіб зв'язку – сполучник